

การศึกษาวิเคราะห์ประเด็นปัญหาเกี่ยวกับคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตร¹

A Study and Analysis on Some Questions Related to the Sutra in Forty-two Sections

วิไลพร สุจริตธรรมกุล (Wilaiporn Sucharitthammakul)²

ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Department of Philosophy and Religion, Faculty of Humanities, Kasetsart University

ประภากร พันธุวิชช์ (Prapakorn Bhanussadit)³

ศูนย์พุทธศาสตร์ศึกษา DCI

DCI Center for Buddhist Studies

E-mail: wilaiporn.su@ku.th

Received: September 22, 2022, Revised: November 11, 2022, Accepted: December 3, 2022

บทคัดย่อ

คัมภีร์สี่สิบสองบทสูตร (四十二章經) มีความสำคัญมากต่อการศึกษาประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในจีน ยุคราชวงศ์ฮั่น นักวิชาการบางส่วนเชื่อว่าคัมภีร์นี้เป็นคัมภีร์พระพุทธศาสนาพากย์จีนฉบับแรก แต่นักวิชาการอีกส่วนหนึ่งกลับบอกว่าคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรถูกเรียบเรียงขึ้นโดยชาวจีนหลังยุคราชวงศ์ฮั่น ไม่ใช่คัมภีร์ที่ถูกแปลโดยพระภิกษุชาวต่างชาติ บทความนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาและวิเคราะห์ประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรด้านอายุ สำนวน และเนื้อหาของคัมภีร์ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ การตีความเนื้อหา และการวิเคราะห์ข้อมูลจากหลักฐานบันทึกโบราณของจีน เช่น บันทึกบัญชีรายชื่อคัมภีร์ขุขานจางจี้ และคัมภีร์เกาเชิงจ้วน เป็นต้น รวมถึงงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภาษาจีนและต่างประเทศ เพื่อนำเสนอรูปแบบงานวิจัยที่พบไม่มากในวงการวิชาการไทย อันจะเป็นแนวทางของงานวิจัยคัมภีร์พระพุทธศาสนาจีนต่อไปในอนาคต ผลการวิจัยพบว่า แม้จะไม่สามารถสืบย้อนกลับไปได้ถึงช่วงเวลาที่ยุคคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรถูกแปลได้ชัดเจน แต่มีหลักฐานสามารถยืนยันได้ว่าคัมภีร์นี้แพร่หลายในจีนตั้งแต่ปลายยุคราชวงศ์ฮั่น สำนวนภาษาของคัมภีร์มีการถูกพัฒนาปรับปรุงและคัดลอกสืบทอดมาตามยุคสมัย ไม่ใช่สำนวนของต้นฉบับเดิม ส่วนเนื้อหาของคัมภีร์นั้น เดิมมีแนวคิดของพระพุทธศาสนาตั้งเดิม แต่ภายหลังถูกแต่งเติมแนวคิดของพระพุทธศาสนาเถรวาท แนวคิดแบบเซน และแนวคิดปรัชญาจีนเข้าไป

¹ บทความนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ประจำปีงบประมาณ 2564-2565 เรื่อง “การถอดความและวิเคราะห์ชีวประวัติพระสมณะบนเส้นทางสายไหม: กรณีศึกษาคัมภีร์เกาเชิงจ้วน ในหมวดพระผู้แปลคัมภีร์พระพุทธศาสนาตั้งแต่ยุคราชวงศ์ฮั่นถึงราชวงศ์เว่ย” (วิไลพร สุจริตธรรมกุล, เมธี พัทธภัทรธรรม, และ ประภากร พันธุวิชช์, 2565)

² ผู้ประพันธ์อันดับแรก (First Author) หัวหน้าโครงการวิจัยฯ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ E-mail: wilaiporn.su@ku.th

³ ผู้ประพันธ์ร่วม (Co-author) นักวิจัย E-mail: ferna_bhanussa@hotmail.com

คำสำคัญ: เกาเซิงจ้วน สี่สิบสองบทสูตร คัมภีร์พระพุทธรศาสนาพากย์จีน คัมภีร์ยุคแรก

Abstract

The Sutra in Forty-two Sections (四十二章經) was an essential text related to Buddhist Chinese history during the late Han Dynasty. Some scholars regarded this text as the first Indian Buddhist sutra to be translated into Chinese. Others, however, argue that it was compiled much later by the Chinese, rather than translated by foreign monks during the Han Dynasty. This article aimed to study and analyze the arguments related to the authenticity of the text by both date and content. Evidence from Chinese historical-biographical works such as the *Chu sanzangji ji* (出三藏記集) and the *Gaoseng zhuan* (高僧傳), as well as various related pieces of research, were used to examine the text. Research focusing on Chinese Buddhist scripture has really rarely been used in Thai academic circles. The results showed that although it was difficult to trace back to the exact date when the *Sutra in Forty-two Sections* was translated, corroborating evidence was still able to express that the text already appeared in Chinese history during the late Han dynasty. The content of the original text contained only concepts of the earliest Buddhism. In contrast, the revised texts involved various ideas including Mahayana and Zen Buddhism, as well as Chinese philosophy.

Keywords: Gao sengzhuan, Sutra in Forty-Two Sections, Chinese Buddhist Scriptures, The First Translated Scripture

บทนำ

คัมภีร์สี่สิบสองบทสูตร (四十二章經) เป็นคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่มีความสำคัญมากต่อการศึกษาประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาจีนในยุคราชวงศ์ฮั่น (漢代ก่อนคริสต์ศักราช 221 ปี - ค.ศ. 220) เนื้อหาของคัมภีร์เป็นการนำพระสูตรสั้น 1 ท่อน มาเรียบเรียงเป็น 1 บท รวมทั้งหมดได้ 42 บท กล่าวถึงเรื่องของการออกบวช การบำเพ็ญเพียรเพื่อออกห่างจากกาม เช่น การทำทาน รักษาศีล เจริญภาวนา การทำกุศลให้เพิ่มขึ้น ปัญญาของการรู้หนัตาตามความเป็นจริง และการเข้าถึงสามัญผลสี่ เป็นต้น ซึ่งเนื้อหาเหล่านี้มีรายละเอียดใกล้เคียงกับในพระสูตรฝ่ายบาลี คัมภีร์อาคัมมะ และธรรมบท

บันทึกหลายฉบับระบุตรงกันว่าคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรเป็นคัมภีร์แปลสู่พากย์จีนฉบับแรก ๆ ถูกแปลโดยพระภิกษุชาวอินเดีย คือ พระกาศยปะ-มาตังคะและพระธรรมรัตนะ ในรัชสมัยของจักรพรรดิฮั่นหมิง (漢明帝ค.ศ.57-75) อย่างไรก็ตาม ตำนานที่เกี่ยวข้องกับการเข้ามาของคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรปรากฏปัญหาเกี่ยวกับความน่าเชื่อถือ มีความไม่ชัดเจนของชื่อผู้แปลและช่วงเวลาในการแปล อีกทั้งฉบับคัดลอกที่ได้รับความนิยมในปัจจุบันมีสำนวนที่สละสลวยเกินกว่าความสามารถของพระนักแปลชาวต่างชาติในสมัยนั้น นอกจากนี้ เนื้อหาบางส่วนของพระสูตรก็ยังมี การปะปนแนวคิดของพระพุทธศาสนามหายาน พระพุทธศาสนาแบบเซน และแนวคิดปรัชญาจีนเข้ามา แทนที่จะเป็นแนวคิดของพระพุทธศาสนาดั้งเดิมทั้งหมด ด้วยเหตุนี้ นักวิชาการกลุ่มหนึ่งจึงนำเสนอแนวคิดว่าการคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรเป็นคัมภีร์ที่เรียบเรียงโดยชาวจีนในยุคหลัง ไม่ใช่คัมภีร์แปลในยุคราชวงศ์ฮั่น

นักวิชาการมีความเห็นเกี่ยวกับคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรแตกออกเป็น 2 ฝ่ายอย่างชัดเจน แบ่งเป็น 1) ฝ่ายที่ไม่เชื่อว่าคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรเป็นคัมภีร์แปลจากภาษาต่างชาติในยุคราชวงศ์ฮั่น แต่เป็นพระสูตรปลอม (偽經) ที่ชาวจีนในยุคหลังสร้างขึ้น มีตัวแทนคือ Liang Qichao (梁啟超, 1978), Chen Yuan (陳垣, 1978) และ Lu Cheng (呂澂, 1978) เป็นต้น 2) ฝ่ายที่เห็นว่าคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรเป็นคัมภีร์แปลสู่พากย์จีนฉบับแรก ๆ ในยุคราชวงศ์ฮั่นจริง มีตัวแทนคือ Tang Yongtong (湯用彤, 1997) Hu Shi (胡適, 1978) และ Lan Tian (藍天, 2003) เป็นต้น เนื่องจากยังไม่สามารถหาข้อสรุปที่ชัดเจนจากความเห็นของทั้ง 2 ฝ่ายได้ ผู้วิจัยจึงเห็นว่าการเรียบเรียงและวิเคราะห์แนวคิดของนักวิชาการทั้ง 2 ฝ่ายจะมีประโยชน์อย่างยิ่งต่อการนำไปสู่ข้อสรุปที่เป็นไปได้ ตามหลักฐานที่ปรากฏในปัจจุบัน

การศึกษาเกี่ยวกับคัมภีร์พระพุทธศาสนาในยุคราชวงศ์ฮั่นที่ถูกเรียบเรียงและแปลเป็นภาษาจีนนั้นเป็นเรื่องที่ทำได้ยาก เนื่องจากเป็นยุคสมัยที่มีความเก่าแก่มากกว่า 2,000 ปี นักวิชาการทำได้เพียงเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากบันทึกทางประวัติศาสตร์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาใกล้เคียงกับยุคนั้น นอกเหนือจากการอ้างอิงข้อมูลจากบันทึกบัญชีรายชื่อคัมภีร์ชุนชานจ้างจี้จี้ (出三藏記集)⁴ ที่มีความน่าเชื่อถือค่อนข้างสูงแล้ว นักวิชาการยังอาศัยข้อมูลทาง

⁴ บันทึกบัญชีรายชื่อคัมภีร์ชุนชานจ้างจี้จี้ (出三藏記集T2145) รวบรวมโดยพระภิกษุเจียงโย่ว (僧祐ค.ศ. 445-518) เป็นบันทึกที่รวบรวมชื่อคัมภีร์พระพุทธศาสนา ชื่อผู้แปลคัมภีร์เป็นภาษาจีน และบันทึกต้น-ท้ายคัมภีร์ต่าง ๆ นอกจากนี้ ท่านเจียงโย่วยังได้นำสารบัญชียุคคัมภีร์ของท่านเต๋ออัน (道安ค.ศ. 312-385) ซึ่งเป็นปรมาจารย์ของท่าน ชื่อจ่งหลี่จิ้งจิงมู่ลู่ (綜理眾經目錄) รวบรวมใส่ไว้ด้วย ด้วยความสามารถทางวิชาการของทั้งท่านเต๋ออันและพระเจียงโย่ว ทำให้สารบัญชียุคคัมภีร์ชุนชานจ้างจี้จี้เป็นคัมภีร์ทางประวัติศาสตร์ที่นักวิชาการมักนำมาใช้อ้างอิงอยู่เสมอ

ประวัติศาสตร์ในยุคราชวงศ์ฮั่นจากคัมภีร์เกาเจิงจ้วน (高僧傳)⁵ ที่บันทึกอัตชีวประวัติและเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับพระภิกษุผู้มีคุณูปการ ทำให้สามารถสืบย้อนประวัติศาสตร์กลับไปในช่วงเวลานั้น ๆ ได้ อย่างไรก็ตาม คัมภีร์เหล่านี้บางครั้งมีการบันทึกที่ไม่ตรงกัน หรือแม้กระทั่งขัดแย้งกันเอง นักวิชาการจึงต้องทำงานอย่างหนักเพื่อสืบค้นเรื่องราวให้ได้ใกล้เคียงกับความเป็นจริงในยุคสมัยนั้นมากที่สุด

เนื่องจากงานวิจัยคัมภีร์พระพุทธศาสนาจีนในไทยยังมีไม่มาก อีกทั้งส่วนใหญ่จะเน้นไปในการแปลมากกว่า แต่การศึกษาวิจัยคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรนี้ จะทำให้เห็นภาพรวมของงานวิจัยคัมภีร์พระพุทธศาสนาจีนโบราณ ทั้งที่เป็นการศึกษาวิเคราะห์จากคัมภีร์พระพุทธศาสนาจีนที่เกี่ยวข้องโดยตรง และผลการศึกษาวิจัยของนักวิชาการทั้งชาวจีนและชาวต่างชาติ ซึ่งทั้งหมดนี้นำไปสู่ข้อสรุปเกี่ยวกับข้อเท็จจริงด้านอายุ สำนวนภาษา และเนื้อหาแนวคิดของคัมภีร์ เพื่อยืนยันว่าคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรเป็นคัมภีร์ยุคแรกที่เข้ามาในจีนจริง อีกทั้งยังมีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาจีน และมีคุณค่าต่อการศึกษาวิจัยเป็นอย่างมาก ทั้งนี้ การศึกษาเรื่องความเก่าแก่ของคัมภีร์นั้นมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับช่วงอายุหรือเวลาที่คัมภีร์นี้ถูกแปลขึ้น สำนวนภาษาของคัมภีร์ และเนื้อหาแนวคิดในคัมภีร์ด้วย ดังนั้น ผลการวิจัยจะนำเสนอประเด็นของการวิจัยในด้านอายุ สำนวนภาษา และเนื้อหาของคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรตามลำดับ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับความเก่าแก่และอายุของคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตร
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสำนวนภาษาของคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตร
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาดั้งเดิมของคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตร

กรอบความคิดการวิจัย

การวิจัยนี้มีขอบเขตการวิจัยศึกษาเฉพาะคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรพากย์จีน โดยใช้ฉบับคัดลอกหลัก 3 ฉบับ คือ ฉบับคัดลอกเกาหลี่ (高麗藏本) ฉบับคัดลอกจักรพรรดิเจินจง ยุคราชวงศ์ซ่งเหนือ (宋真宗注本) และฉบับคัดลอกที่นิยมใช้แพร่หลาย ถือเอาฉบับศูนย์สลักคัมภีร์แห่งเจียงเป่ย์ (江北刻經處本) เป็นตัวแทน

⁵ คัมภีร์เกาเจิงจ้วน (高僧傳T2059) หรือ “บันทึกชีวประวัติพระผู้มีคุณูปการอันสูงส่งต่อพระพุทธศาสนาจีน” รจนาโดยท่านฮู่เจี๋ยว (慧皎 ค.ศ. 497-554) เป็นคัมภีร์สำคัญที่บันทึกเรื่องราวของพระภิกษุผู้มีคุณูปการต่อพระพุทธศาสนาจีน ตั้งแต่ช่วงยุคราชวงศ์ฮั่นตะวันออก (東漢 ค.ศ. 25-220) จนถึงยุคราชวงศ์เหลียวใต้ (南梁 ค.ศ. 502-557) จำนวนทั้งหมด 257 รูป และยังได้แทรกประวัติพระและอุบาสกที่มีความเกี่ยวข้องกับพระภิกษุเหล่านั้น หรือมาที่จีนในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน เป็นจำนวนกว่า 200 ท่าน ถือเป็นอีกหนึ่งคัมภีร์ทางประวัติศาสตร์ที่มีความสำคัญต่อการค้นคว้าวิจัยเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนาจีน ที่นักวิชาการต้องใช้ในการศึกษาอ้างอิงเช่นเดียวกับคัมภีร์ซูชานจางจี้จี้ (ศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับคัมภีร์เกาเจิงจ้วนได้ใน เมธี พิทักษ์ธีระธรรม, ปิยาภรณ์ ว่องวรารังกูร, และ พรพิมล ศรีหมอก, 2563, น. 109-116)

วิธีดำเนินงานวิจัย

การวิจัยนี้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualities Method) ที่ใช้การรวบรวมข้อมูลในชั้นคัมภีร์มาทำการตรวจสอบวิพากษ์ต้นฉบับ (Textual Criticism) การอ่านวิเคราะห์ (Critical Reading) และใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยใช้หลักฐานจากบันทึกโบราณของจีน เช่น บันทึกบัญชีรายชื่อชุมชนจางจีจี คัมภีร์อัฐชีวประวัติเกาเจิงจ้วน เป็นต้น รวมถึงงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภาษาจีนและต่างประเทศในการศึกษาวิเคราะห์เพื่อตอบคำถามวิจัย โดยศึกษาจาก 3 ประเด็นปัญหาหลัก ได้แก่ อายุของคัมภีร์ สำนักภาษาของคัมภีร์ และเนื้อหาของคัมภีร์ เพื่อนำไปสู่ข้อสรุปของการยืนยันความเก่าแก่และความน่าเชื่อถือของคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตร

ผลการวิจัย

1. อายุของคัมภีร์

การศึกษาจากหลักฐานบันทึกโบราณสันนิษฐานว่าคัมภีร์พระพุทธศาสนาจีนฉบับแรก คือ **ฝูจูสูตร (浮屠經)** อาจปริวรรตเป็นสันสกฤตได้ว่า “Buddhasūtra” ถูกเผยแพร่เข้ามาในสมัยของจักรพรรดิฮั่นอ้าย (漢哀帝 ก่อนคริสตศักราช 8-1 ปี) ปีรัชศกเหวียนโซ่วที่ 1 (ก่อนคริสตศักราช 2 ปี) แต่สูญหายไปนานแล้ว⁶ คัมภีร์แปลสู่พากย์จีนที่เชื่อว่ามียุคเก่าแก่รองลงมา และยังคงหลงเหลือสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน คือ **คัมภีร์สี่สิบสองบทสูตร (四十二章經)** ในยุคของจักรพรรดิฮั่นหมิง (漢明帝 ค.ศ. 58-75) เนื่องจากคุณค่าและความเก่าแก่ในฐานะที่เป็นหลักฐานสำคัญต่อการศึกษาประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนายุคราชวงศ์ฮั่น คัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรจึงได้รับความสนใจจากทั้งชาวพุทธและนักวิชาการจำนวนมาก ยืนยันได้จากหินแกะสลักในวัดสำคัญหลายแห่งของจีน เช่น วัดม้าขาว หรือวัดดุสิดาชาวังฟาง (ภาพที่ 1)

⁶ อรรถาธิบายจดหมายเหตุสามก๊ก (三國志) ได้อ้างถึงบันทึกประวัติศาสตร์เว่ยเลว่ ตอนซีหรง (魏略 西戎傳) ของรัฐเว่ย (魏國 ค.ศ. 220-265 หรือยุคก๊ก) ระบุถึงการถ่ายทอดคัมภีร์ “ฝูจูสูตร” (浮屠經) แบบปากเปล่า (口授) โดยราชกุมาร (伊存) ผู้เป็นราชทูต ตามรับสั่งของกษัตริย์แห่งแคว้นเยว่จื่อใหญ่ (大月氏) ให้แก่ราชบัณฑิตจิงหลู่ (景盧) ในยุคของจักรพรรดิฮั่นอ้าย ปีรัชศกเหวียนโซ่วที่ 1 (ก่อนคริสตศักราช 2 ปี) (เนื้อความต้นฉบับ昔漢哀帝元壽元年，博士弟子景盧受大月氏王使伊存口受《浮屠經》曰復立者其人也。

ภาพที่ 1 สลักหินคัมภีร์สี่สิบสองสูตร วัดดุสิตเขาช่างฟาง (上方山兜率寺) กรุงปักกิ่ง

ที่มา: Taiwan great diary. [cited 2022, July 2]

ปัญหาหลักที่ทำให้เกิดข้อพิพาทเกี่ยวกับช่วงเวลาของคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตร เกิดจากเนื้อหาที่ขัดแย้งกับข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ใน “**บทนำคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตร**” ที่เป็นส่วนเกริ่นนำก่อนเข้าสู่เนื้อหาในคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตร ที่พบในฉบับคัดลอกของเกาหลี่ (高麗藏本) เนื้อความว่า

ในรัชสมัยของจักรพรรดิฮั่นเซียวหมิง ราชินีหนึ่ง พระองค์ได้ทรงสุบินเห็นเทพผู้มีกายดั่งทองคำ บนเศียรปรากฏมีรัศมีสว่าง เหาะเหินอยู่เหนือที่ประทับ [จักรพรรดิฮั่นเซียวหมิง]⁷ มีใจปีติยินดีเป็นอย่างมาก วันต่อมาจึงตรัสถามเสนาอำมาตย์ว่าเทพองค์นี้คือผู้ใด ผู้ใดมีปัญญามากตอบว่า “ข้าพระองค์ได้ยินมาว่า ทางอินเดียมีผู้บรรลุมรรคานามว่า ‘พุทธะ’ (佛) นี้อาจเป็นเทพของชนเหล่านั้น” เมื่อทรงทราบดังนั้น [จักรพรรดิฮั่นเซียวหมิง] จึงรับสั่งให้ [คณะเดินทางประกอบด้วย] ราชทูตจางเซี่ยน (張騫) ฉินจิง [ผู้ดำรงตำแหน่ง] แม่ทัพยวหวีหลินจงหลาง และหวางจุน [ผู้ดำรงตำแหน่ง] นักศึกษาหลวง พร้อมคณะทั้งหมด 12 คน [เดินทาง] ไปถึงเยว่จื่อใหญ่ [เพื่อ] ทำการคัดลอกคัมภีร์พระพุทธานุสาสนา “สี่สิบสองบท” กลับมา (แปลจาก T784 17.722a14-20)⁸

⁷ ศึกษาประเด็นปัญหาเกี่ยวกับการแปลภาษาจีน-ไทยเพิ่มเติมได้ใน Xu, 2564

⁸ เนื้อความต้นฉบับ 昔，漢孝明皇帝，夜夢見神人，身體有金色，項有日光，飛在殿前，意中欣然，甚悅之。明日問群臣：“此為何神也？”有通人傳毅曰：“臣聞天竺有得道者，號曰佛，輕舉能飛，殆將其神也。”於是上悟，即遣使者張騫、羽林中郎將秦景、博士弟子王遵等十二人，至大月支國寫取佛經《四十二章》。

เนื้อหาของคัมภีร์จีนโบราณที่ถูกอ้างอิงในบทความนี้โดยหลักมาจากพระมหาปิฎกโทโซ ซึ่งมีรูปแบบการใช้รหัสอ้างอิงดังนี้ T784 17.722a14-20 หมายถึง T จาก โทโซชินชูโตโซเคียว (Taishō Shinshū Daizōkyō) ตามด้วยหมายเลขคัมภีร์ (784) ตามด้วยลำดับผูก (17) เลข

หากตำนานเรื่องเล่านี้เป็นจริง ไม่เพียงแต่จะทำให้เห็นถึงความสำคัญของคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตร และการเข้ามาของพระพุทธศาสนาในจีนเป็นครั้งแรกเท่านั้น แต่ยังแสดงให้เห็นถึงการสนับสนุนของจักรพรรดิต่อพระพุทธศาสนา อย่างไรก็ตาม ตำนานการส่งคณะทูตไปอัญเชิญคัมภีร์พระพุทธศาสนาของจักรพรรดิอันหมิงในบทนำคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรนี้ มีปัญหาเรื่องความไม่น่าเชื่อถือของข้อมูล เนื่องจากมีความขัดแย้งกับบันทึกเรื่องคัมภีร์ผู้สูตรในสมัยของจักรพรรดิอันฮาย ที่มีช่วงเวลาอยู่ก่อนสมัยของจักรพรรดิอันหมิง อีกประการหนึ่ง จางเซียน (張騫) เป็นราชทูตคนสำคัญของราชสำนักในประวัติศาสตร์ มีบทบาทอยู่ในยุคราชวงศ์ฮั่นตะวันตก (西漢 ก่อนคริสตศักราช 202-9 ปี) ในฐานะผู้บุกเบิกเส้นทางสายไหม เขามีชีวิตอยู่ในช่วงก่อนคริสตศักราช 164-114 ปี ซึ่งมีระยะเวลาห่างจากช่วงเวลาของจักรพรรดิอันหมิง (ค.ศ. 58-75) ถึงกว่าสองร้อยปี ไม่มีทางที่จะเป็นหนึ่งในคณะทูตที่จักรพรรดิอันหมิงส่งไปอัญเชิญคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้

การระบุช่วงเวลาของคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรเป็นไปได้ยาก เพราะหากเชื่อตามตำนานว่าคัมภีร์นี้มีอายุอยู่ในสมัยของจักรพรรดิอันหมิงแล้ว จะมีอายุเก่าแก่กว่า 2,000 ปีทีเดียว สิ่งที่สามารถทำได้ คือ การวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรตามทีพบในบันทึกทางประวัติศาสตร์ต่าง ๆ แล้วสืบย้อนเวลากลับไป เพื่อระบุช่วงเวลาของคัมภีร์นี้

1) คัมภีร์เกาเซิงจ้วน (高僧傳) และบันทึกประวัติศาสตร์เว่ยซู (魏書)

นอกจากบทนำคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรแล้ว เรื่องตำนานความฝันของจักรพรรดิอันหมิงยังพบในคัมภีร์เกาเซิงจ้วน หรือบันทึกชีวประวัติพระผู้มีคุณูปการอันสูงส่งต่อพระพุทธศาสนาจีน รจนาโดยท่านฮุยเจี๋ยว (慧皎 ค.ศ. 497-554) และบันทึกประวัติศาสตร์เว่ยซู ซึ่งบันทึกเรื่องราวในประวัติศาสตร์ยุคราชวงศ์เว่ย โดยขุนนางนามเว่ยโซว (魏收 ค.ศ. 507-572) ซึ่งเนื้อหาของตำนานในคัมภีร์ทั้ง 2 นี้ มีรายละเอียดเกี่ยวกับคณะราชทูตของจักรพรรดิอันหมิงที่นำคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรกลับมาที่จีน แตกต่างออกไปจากในบทนำคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรเล็กน้อย โดยระบุว่าราชทูตผู้นำของคณะเดินทางนี้คือชายอิน (蔡愔) แทนที่จะเป็นจางเซียน (T2059 50.322c23-25)⁹

Henri Maspero ศึกษาหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับตำนานความฝันของจักรพรรดิอันหมิงในหลากหลายรูปแบบอย่างละเอียด แล้วปฏิเสธความเป็นจริงของเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องในตำนานความฝันนี้โดยสิ้นเชิง สำหรับคำอธิบายเกี่ยวกับการบันทึกชื่อของหัวหน้าคณะทูตที่แตกต่างกันนั้น Maspero อธิบายว่าฉบับที่ระบุชื่อ “จางเซียน” มีความเก่าแก่มากกว่า และการเปลี่ยนชื่อเป็น “ชายอิน” นั้น ก็เห็นได้ชัดเจนว่าเป็นการปรับแก้เนื้อหาที่ขัดแย้งกันกับความเป็นจริงในประวัติศาสตร์ของคัมภีร์ที่เกิดขึ้นในภายหลัง (Maspero, 1910, pp. 95-130) อย่างไรก็ตาม Tang

หน้า (722) และบรรทัด (a14-20) หลังจากนี้จะใช้หลักการเดียวกันนี้ทั้งบทความ และหากมีการอ้างอิงจากแหล่งอื่น จะใช้รูปแบบการอ้างอิงตามที่ทางวารสารกำหนด

⁹ คัมภีร์เกาเซิงจ้วนบันทึกว่า “เมื่อจักรพรรดิ[อันหมิง]ทรงทราบดังนั้น จึงรับสั่งให้ชายอิน[ผู้ดำรงตำแหน่ง]หลวงจง ฉินจิง[ผู้ดำรงตำแหน่ง]นักศึกษหลวงและคณะไปยังอินเดียเพื่อเสาะแสวงพุทธธรรม” (เนื้อความต้นฉบับ 帝以為然，即遣郎中蔡愔、博士弟子秦景等，使往天竺尋訪佛法。) ส่วนเนื้อหาคล้ายคลึงกันในเว่ยซูบันทึกว่า “คณะทูตนำโดยชายอินพร้อมกับสมณะภาคยปะมาตังคะและพระธรรมรัตน์เดินทางกลับมายังดินแดนตะวันออกที่เมืองลั่วหยาง ...ท่านชายอินยังได้นำคัมภีร์พระพุทธศาสนาสี่สิบสองบทและรูปปั้นของพระศากย[มุนี]กลับมาด้วย” (เนื้อความต้นฉบับ 愔仍與沙門攝摩騰、竺法蘭東還洛陽。.....愔又得佛經《四十二章》及釋迦立像。)

Yongtong (湯用彤) มีความเห็นตรงข้ามกับ Maspero เขาเห็นว่าน่าจะยังมีพื้นฐานความจริงอยู่ภายใต้ตำนานความฝันของจักรพรรดิอันหมิง แต่เนื่องจากตำนานนี้มีเนื้อหาเก่าแก่มาก ขาดหลักฐานในการอ้างอิง ทำให้ไม่สามารถระบุได้แน่ชัดถึงความจริงแท้ของเหตุการณ์ที่เป็นพื้นฐานของตำนานนี้ (Tang, 2008, pp. 16-30) ผู้เขียนค่อนข้างเห็นด้วยกับ Tang Yongtong เพราะแม้จะไม่มีหลักฐานที่สามารถนำมายืนยันได้ แต่ก็เป็นไปได้ว่าเหตุการณ์การเดินทางของคณะทูตตามตำนานความฝันของจักรพรรดิอันหมิงมีพื้นฐานอยู่บนเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นจริง เนื่องจากมีหลักฐานบันทึกว่ามีการส่งราชบัณฑิตไปเรียนรู้คัมภีร์พระพุทธศาสนาจากดินแดนบนแถบสายไหมตั้งแต่อ่อนยุคของจักรพรรดิอันหมิงแล้ว ดังเช่นที่ปรากฏเป็นที่มาของ “ผู้รู้สูตร” ในรัชสมัยของจักรพรรดิอันฮาย ช่วงก่อนคริสต์ศักราช 2 ปี ที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น ดังนั้น อาจมีความเป็นไปได้ว่าหลังจากยุคนี้แล้ว ยังมีการส่งสมณทูตไปยังดินแดนที่มีพระพุทธศาสนาเผยแผ่อยู่ เพื่อนำคัมภีร์กลับมาที่จีนได้เช่นเดียวกัน

2) บันทึกบัญชีรายชื่อคัมภีร์ชุนชานจางจี้จี้ (出三藏記集)

ชื่อคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรปรากฏเป็นชื่อแรกในบันทึกบัญชีรายชื่อคัมภีร์ชุนชานจางจี้จี้ ท่านเชิงโย่ว (僧祐 ค.ศ. 445-518) ผู้เรียบเรียงบันทึกนี้ได้เขียนอธิบายไว้ว่า

“คัมภีร์สี่สิบสองบทสูตร [จำนวน]1 ผูก บัญชีรายชื่อเก่า (舊錄) ใช้ว่า ‘คัมภีร์สี่สิบสองบทของจักรพรรดิเซียวหมิง’ [ส่วน]บัญชีรายชื่อของพระอาจารย์เต๋ออันไม่ปรากฏชื่อคัมภีร์นี้” (แปลจาก T2145 55.5c17)

10

จากข้อความนี้ ส่วนที่ท่านเชิงโย่วระบุว่า “บัญชีรายชื่อของพระอาจารย์เต๋ออัน” หมายถึง บันทึกบัญชีรายชื่อจ้งหลี่จิงจิงมู่ลู่ (綜理眾經目錄) ของพระภิกษุเต๋ออัน (道安 ค.ศ. 312-385) ซึ่งเป็นอาจารย์ของท่านเชิงโย่ว ปัจจุบันต้นฉบับคัมภีร์นี้สูญหายไปแล้ว คงเหลือเพียงส่วนที่ท่านเชิงโย่วนำมาบันทึกรวมไว้ในคัมภีร์ชุนชานจางจี้จี้ Wang Weicheng (王維誠) อ้างอิงหลักฐานที่สารบัญคัมภีร์ของท่านเต๋ออันไม่ได้บันทึกชื่อและบทนำของคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตร มาใช้เป็นเหตุผลว่าคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรเป็นคัมภีร์พระพุทธศาสนาปลอม (偽經) ที่ชาวจีนในยุคหลังสร้างขึ้นไม่ได้เป็นคัมภีร์ที่แปลมาจากภาษาอินเดีย (Wang, 1978, p. 35)

Tang Yongtong ศึกษาคัมภีร์ชุนชานจางจี้จี้ส่วนที่ปรากฏการอ้างอิงถึงบัญชีรายชื่อเก่าในรายละเอียด แล้วโต้แย้งข้อพิพาทของ Wang Weicheng ระบุว่า “บัญชีรายชื่อเก่า” หรือ 舊錄ที่ท่านเชิงโย่วอ้างอิงถึงในข้อความด้านบน คือ บันทึกบัญชีรายชื่อของพระภิกษุเจ้อหมินตู่ (支愍度) ผู้มีชีวิตอยู่ในยุคเดียวกันกับท่านเต๋ออัน จึงสามารถสรุปได้ว่าคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรมีปรากฏตั้งแต่ในยุคของท่านเต๋ออันแล้ว การที่ท่านเต๋ออันไม่ได้บันทึกชื่อคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรลงในบัญชีรายชื่อคัมภีร์ของท่าน ไม่ได้หมายความว่าคัมภีร์นี้ไม่ปรากฏในยุคของท่าน อาจบอกได้แค่เพียงว่าท่านไม่เคยเห็นคัมภีร์นี้เท่านั้น (Tang, 2008, pp. 24-26)

¹⁰ เนื้อความต้นฉบับ 《四十二章經》一卷，舊錄云，《孝明皇帝四十二章》，安法師所撰錄闕此經。

3) โหมวจื่อหลี่ฮั่วลุ่น (牟子理惑論)

นักวิชาการหลายท่านที่ทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบบทนำคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตร กับคัมภีร์โหมวจื่อหลี่ฮั่วลุ่น (牟子理惑論) ที่รจนาขึ้นราว ค.ศ.190-220 ¹¹ ได้ข้อสรุปที่ตรงกันว่า เนื้อหาเรื่องตำนานความฝันของจักรพรรดิอันหมิงในคัมภีร์หลี่ฮั่วลุ่น (T2102 52.4c26-5a4) ถูกอ้างอิงมาจากบทนำคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตร แสดงให้เห็นว่าในช่วงปลายราชวงศ์ฮั่นตะวันออก ก่อน ค.ศ.220 ก็มีคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรเผยแพร่อยู่แล้ว คัมภีร์หลี่ฮั่วลุ่นจึงสามารถอ้างอิงเนื้อหาจากคัมภีร์นั้นมาใช้ได้ (Maspero, 1910, pp. 95-130; Fang, 2001, pp. 9-10; Tang, 2008, p. 23)

อย่างไรก็ตาม หลังจาก Lan Tian (藍天) ได้ทำการเปรียบเทียบตำนานความฝันของจักรพรรดิอันหมิงระหว่างบทนำคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรและคัมภีร์หลี่ฮั่วลุ่นแล้วกลับให้ความเห็นว่า แท้จริงแล้วบทนำคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรต่างหากที่อ้างอิงตำนานนี้มาจากคัมภีร์หลี่ฮั่วลุ่น แต่เนื่องจาก Lan Tian เห็นว่า “บทนำ” (經序) ของคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตร ไม่ได้เกิดพร้อมกันกับ “ตัวพระสูตร” (經文) กล่าวคือ ตัวพระสูตรเกิดขึ้นก่อน ภายหลังจึงมีคนเพิ่มเติมบทนำเข้าไป แล้วทั้งส่วนของบทนำและตัวพระสูตรก็ถูกถ่ายทอดสืบต่อมาพร้อมกันหลังจากนั้น ดังนั้น การที่บทนำคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรเป็นเนื้อหาที่ถูกคัดลอกมาจากคัมภีร์หลี่ฮั่วลุ่น จึงไม่ได้หมายความว่าตัวคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรจะเกิดขึ้นภายหลังคัมภีร์หลี่ฮั่วลุ่นไปด้วย (Lan, 2003, pp. 152-153)

งานวิจัยของ Lan Tian ทำให้เราทราบว่า การศึกษาอายุของคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรอย่างถูกต้อง จะต้องแยกวิเคราะห์คัมภีร์ออกเป็น 2 ส่วน คือส่วนของ “บทนำ” (經序) และ “ตัวพระสูตร” (經文) เนื่องจากทั้งสองส่วนนี้ไม่ได้เกิดขึ้นพร้อมกัน กล่าวคือ เดิมทีคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรมีเพียงส่วนของตัวพระสูตร จำนวน 42 บท แต่ในช่วงระหว่าง การคัดลอกต้นฉบับของคนในยุคหลัง ได้เติมส่วนของบทนำเพิ่มเข้าไปไว้ในส่วนต้นของคัมภีร์ แล้วคัดลอกสืบต่อมาจนถึงปัจจุบันด้วยกันทั้งหมด ซึ่งหากแยกการศึกษาคัมภีร์นี้ออกเป็น 2 ส่วนแล้ว จะเห็นได้ว่าข้อผิดพลาดที่ไม่ตรงกับความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์ของตัวบทนำ ไม่มีความเกี่ยวข้องใด ๆ กับความน่าเชื่อถือในตัวพระสูตร ดังนั้น ไม่ว่า “บทนำ” คัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรจะเกิดขึ้นก่อนหรือหลังคัมภีร์หลี่ฮั่วลุ่น ก็ไม่ส่งผลกับความเก่าแก่หรือความน่าเชื่อถือของ “ตัวพระสูตร” แต่ประการใด

ผลการวิจัยที่ยืนยันความเก่าแก่ของ “ตัวพระสูตร” ในคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตร เมื่อเปรียบเทียบกับคัมภีร์หลี่ฮั่วลุ่นได้อย่างชัดเจน คือ งานวิจัยของ Tang Yongtong ที่ทำการเปรียบเทียบไม่เพียงเฉพาะส่วนของบทนำพระสูตร แต่รวมไปถึงเนื้อหาของตัวพระสูตรด้วย ผลการศึกษาพบ 3 ตำแหน่งที่คัมภีร์หลี่ฮั่วลุ่นอ้างอิงเนื้อหาในพระสูตรไปใช้ (Tang, 2008, pp. 17-18) ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า ในขณะที่โหมวจื่อได้แต่งคัมภีร์หลี่ฮั่วลุ่นขึ้นมาช่วงรัชสมัยของจักรพรรดิอันเซี่ยน หรือราว ค.ศ. 190-220 นั้น “ตัวพระสูตร” ของคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรปรากฏแพร่หลายอยู่แล้ว

¹¹ คัมภีร์โหมวจื่อหลี่ฮั่วลุ่น (牟子理惑論) หรือคัมภีร์หลี่ฮั่วลุ่นของท่านโหมวจื่อ (牟子 ค.ศ. 170-?) ถือเป็นคัมภีร์อภิธรรม (論書) ชิ้นแรกในพระพุทธศาสนาจีน ที่รจนาขึ้นในรัชสมัยของจักรพรรดิอันเซี่ยน (漢獻帝 ค.ศ. 190-220)

4) บันทึกประวัติศาสตร์โหวฮั่นชู (後漢書)

หลักฐานชิ้นสำคัญที่นักวิชาการส่วนใหญ่ รวมทั้ง Tang Yongtong และ Lan Tian เห็นตรงกันว่าสามารถนำมาใช้ยืนยันความเก่าแก่ของตัวคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรได้ชัดเจนที่สุด คือ หลักฐานจากบันทึกประวัติศาสตร์โหวฮั่นชูระบุว่าท่านเซียงซ่าย (襄楷) ได้ถวายหนังสือที่อ้างอิงเนื้อหาของคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตร 2 ท่อนแด่จักรพรรดิฮั่นเหวิน (漢桓帝 ค.ศ. 146-168) ในปีรัชศกเหียนซี (延熹) ที่ 9 (ค.ศ. 166) เนื้อหาทั้ง 2 ท่อนนั้นได้แก่ 1) ตอนที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่ต้นโพธิ์ และ 2) ตอนที่พญามารส่งจิตมารไปเล้าโลมยั่ววนพระพุทธเจ้า แต่ไม่ได้ทำให้พระพุทธองค์หวั่นไหวแต่ประการใด¹² ทำให้สามารถยืนยันได้ว่าคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรน่าจะมีอายุอยู่ในสมัยราชวงศ์ฮั่นตะวันออกตั้งแต่ก่อน ค.ศ. 166 แล้ว (Tang, 2008, pp. 23-26; Lan, 2003, p. 153)

จากหลักฐานข้อเท็จจริงและความเห็นของนักวิชาการข้างต้นทำให้สามารถสรุปได้ว่า คัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรนั้นถูกอ้างอิงถึงในบันทึกทางประวัติศาสตร์หลายฉบับ แต่อาจมีเนื้อหาที่แตกต่างกันไปบ้าง ซึ่งหากอ้างอิงตามตำนานความฝันของจักรพรรดิฮั่นหมิง อาจระบุได้ว่าคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรถูกแปลขึ้นตั้งแต่รัชสมัยของจักรพรรดิฮั่นหมิง คือในช่วง ค.ศ. 57-75 แต่เนื่องจากขาดหลักฐานยืนยันที่ชัดเจน ทำให้ไม่สามารถระบุได้ว่าตำนานนี้เกิดขึ้นจริงในประวัติศาสตร์หรือไม่ หากอาศัยหลักฐานจากบันทึกทางประวัติศาสตร์อื่น ๆ ก็สามารถสับย้อนกลับไปได้ไกลที่สุดเพียงช่วง ค.ศ. 166 ที่ท่านเซียงซ่ายอ้างอิงเนื้อหาในคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรไปใช้ ทำให้ทราบว่าคัมภีร์นี้เกิดขึ้นตั้งแต่ก่อน ค.ศ. 166 แล้ว เป็นหลักฐานที่ทำให้บอกได้ว่าคัมภีร์นี้ปรากฏเผยแพร่อยู่ในจีนตั้งแต่ยุคราชวงศ์ฮั่น ไม่ใช่เกิดขึ้นภายหลังตามที่นักวิชาการบางท่านเข้าใจ

2. สำนวนภาษาของคัมภีร์

นอกจากข้อสงสัยเรื่องอายุของคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรแล้ว อีกประเด็นหนึ่งที่นักวิชาการนำมาใช้พิพาทคัมภีร์นี้ว่าไม่ใช่คัมภีร์ที่ถูกแปลโดยพระภิกษุชาวต่างชาติในยุคราชวงศ์ฮั่นตะวันออก คือประเด็นเรื่องภาษาของคัมภีร์ กล่าวคือ สำนวนภาษาของคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรมีความสละสลวยเกินกว่าความสามารถในการแปลของพระภิกษุปะ-มาตังคะและพระธรรมรัตน์ เพราะเป็นพระภิกษุชาวอินเดีย ที่อาจยังไม่มีความรู้ทางภาษาจีนอย่างลึกซึ้ง อีกทั้งบางตำแหน่งก็มีการใช้คำศัพท์ทางพระพุทธศาสนาที่ไม่ใช้ในยุคราชวงศ์ฮั่น แต่เป็นคำที่นิยมใช้ในยุคหลัง ซึ่งข้อพิพาทเหล่านี้นำไปสู่ข้อสรุปที่ว่าคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรอาจไม่ใช่คัมภีร์แปลฉบับแรกของจีน

Liang Qichao (梁啟超) ให้ความเห็นว่า สำนวนภาษาของคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรใช้ภาษาที่สละสลวยเกินกว่าพระชาวต่างชาติในยุคนั้นจะสามารถแปลได้ พระสูตรนี้น่าจะเป็นพระสูตรปลอมที่เกิดจากการเรียบเรียงของชาวจีนที่คัดลอกเนื้อหาจากคัมภีร์กัถยัญ (孝經) หรือเต๋าเต๋อจิง (道德經) มาใช้ โดยน่าจะมีอายุอยู่ในยุคของราชวงศ์ฮั่นตะวันออก (東晉 ค.ศ. 229-280 หรือที่คุ้นเคยกว่าว่า “ง่อก๊ก”) จนถึงจีนตะวันออก (東晉 ค.ศ. 317-420) (Liang, 2001, p. 29) Chen

¹² เนื้อความต้นฉบับ 浮屠不三宿桑下，不欲久，生思愛，精之至也。天神遣以好女，浮屠曰：“此但革囊盛血”，遂不盼之。其守一如此。โดยเนื้อหาทั้ง 2 ท่อนนี้ตรงกับคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตร ฉบับคัดลอกเกาหลิบที่ 2 “.....日中一食，樹下一宿，慎不再矣！使人愚弊者，愛與欲也。” (T784 17.722b4-5) และบทที่ 24 “天神獻玉女於佛，欲以試佛意、觀佛道。佛言：‘革囊眾穢，爾來何為？以可斯俗，難動六通。去！吾不用爾.....’” (T784 17.723b7-9) ตามลำดับ

Yuan เองก็ได้ยกหลักฐานที่คัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรใช้คำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา เช่น “พุทธะ” หรือ “สมณะ” เป็น “佛” (fó) หรือ “沙門” (shā mén) ซึ่งเป็นคำศัพท์ที่นิยมใช้ในยุคหลัง แทนที่จะใช้ว่า “浮屠” (fú tú) หรือ “桑門” (sāng mén) ที่เป็นรูปแบบการแปลด้วยเสียงในยุคราชวงศ์ฮั่น แล้วสรุปว่าคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรฉบับที่หลงเหลือในปัจจุบันไม่ได้มาจากการแปลของพระภิกษุชาวต่างชาติ แต่มาจากการเรียบเรียงของชาวจีนในยุคหลัง (Chen, 1978, p. 12)

เกี่ยวกับประเด็นที่ Chen Yuan บอกว่าคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรฉบับปัจจุบันใช้คำศัพท์พระพุทธศาสนาที่ต่างจากในสมัยราชวงศ์ฮั่นนั้น Tang Yongtong อธิบายว่าคัมภีร์พวกนี้มีการคัดลอกสืบทอดมาจากยุคหนึ่งสู่ยุคหนึ่ง การปรับแก้คำศัพท์ให้เป็นรูปแบบปัจจุบันตามยุคสมัยเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นได้ โดยยกตัวอย่างการปรับแก้ศัพท์ว่า “胡文” (อักษรต่างชาติ) เป็น “梵文” (อักษรสันสกฤต) ในคัมภีร์ซูซานจางจี้จิ ในการแกะอักษรบันทึกช่วงยุคราชวงศ์เยวี่ยนและหมิง (Tang, 2008, p. 26) ดังนั้น ข้อพิพาทในเรื่องของคำศัพท์ที่ใช้แตกต่างจากยุคราชวงศ์ฮั่นอาจยังไม่มื่อน้ำหนักมากเพียงพอ

สำหรับประเด็นเรื่องสำนวนภาษาของคัมภีร์นั้น Tang Yongtong อ้างอิงบันทึกบัญชารายชื่อคัมภีร์ต้าโจวจิ่งลู่ (大周經錄 ค.ศ. 695) ระบุว่าคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรถูกแปลออกมาทั้งหมด 3 ครั้ง ดังนี้

ครั้งที่ 1 แปลโดยพระกาศยปะ-มาตังคะและพระธรรมรัตน์ ในยุคของจักรพรรดิอันหมิง รัชศกหย่งผิงที่ 10 (ค.ศ. 67)

ครั้งที่ 2 แปลโดยพระจื่อเซียน (支謙 ราวศตวรรษที่ 3)

ครั้งที่ 3 บันทึกอยู่ในคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรได้ซานเป่าจี้ (สรุปความจาก T2153 55.416a15-22)¹³

แต่เมื่อไปตรวจดูเนื้อหาในบันทึกบัญชารายชื่อคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรได้ซานเป่าจี้ (歷代三寶記 ค.ศ. 597) พบว่ากล่าวถึงฉบับแปลของคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรเพียง 2 ฉบับ ระบุว่า “คัมภีร์สี่สิบสองบทสูตร 1 ผูก (แปลครั้งที่ 2) ต่างจากฉบับที่พระกาศยปะ-มาตังคะแปลเพียงเล็กน้อย มีอัตราจริงแท้ถูกต้อง สำนวนสละสลวยงดงาม” (แปลจาก T2034 49.57c16) และ “คัมภีร์สี่สิบสองบทสูตร 1 ผูก (แปลอีกครั้ง)” (แปลจาก T2034 49.116a20)¹⁴ ทั้งนี้ Tang Yongtong คาดว่าฉบับแปลที่ 3 ในคัมภีร์ต้าโจวจิ่งลู่ น่าจะเป็นความเข้าใจผิดกับ “คัมภีร์ห้าสิบสองบทสูตร” (五十二章經) ที่พบบันทึกในคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรได้ซานเป่าจี้ (Tang, 2008, p. 27)

จากหลักฐานเหล่านี้ Tang Yongtong จึงได้นำเสนอทฤษฎีที่ว่า คัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรมีทั้งหมด 2 สำนวนแปล กล่าวคือ สำนวนแปลแรกมีความเรียบง่ายกว่า แต่ได้สูญหายไปแล้ว ส่วนสำนวนแปลที่ 2 นั้นเป็นผลงานแปลของท่านจื่อเซียน พระนักแปลสมัยสามก๊ก (三國 ค.ศ. 220-280) ซึ่งสำนวนแปลที่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน น่าจะเป็นสำนวนแปลของท่านจื่อเซียนผู้เป็นพระนักแปล ทำให้ภาษาค่อนข้างสละสลวย ผิดกับการแปลโดยพระชาวต่างชาติที่ไม่ถนัดการใช้ภาษาจีนในยุคต้น (Tang, 2008, pp. 26-28) หลักฐานนี้โต้แย้งข้อพิพาทของ Liang Qichao ที่ว่าคัมภีร์

¹³ เนื้อความต้นฉบับ 《四十二章經》一卷(初譯六紙)，右後漢明帝代永平十年，迦葉摩騰共竺法蘭於白馬寺譯，出《長房錄》。《四十二章經》一卷(第二出)，右吳支謙譯，與摩騰譯者少異。《四十二章經》一卷(第三出)，右見《長房錄》。上三經同本別譯。

¹⁴ เนื้อความต้นฉบับ 《四十二章經》一卷(第二出，與摩騰譯者小異，文義允正，辭句可觀，見別錄)；《四十二章經》一卷(再譯)。

สี่สิบสองบทสูตรไม่ได้ถูกแปลโดยพระภิกษุชาวต่างชาติ เพราะการที่คัมภีร์สี่สิบสองบทได้ขานเป่าจื๋นที่กว่ามีการ “แปลครั้งที่ 2” หรือ “แปลอีกครั้ง” ทำให้เห็นว่ามีสำนวนแปลแรกนี้อาจเป็นสำนวนแปลของพระภิกษุปะ-มาตังคะและพระธรรมรัตน์ แต่ภาษาไม่สละสลวย ทำให้ไม่เป็นที่นิยม และไม่ได้รับการคัดลอกสืบต่อมา แต่ฉบับปัจจุบันที่ Liang Qichao ใช้ศึกษานั้น เป็นสำนวนแปลของพระจื่อเซียนที่มีความเชี่ยวชาญในภาษาจีนมากกว่า ทำให้ภาษาของคัมภีร์สละสลวยกว่า

Lan Tian นำเสนอทฤษฎีที่แตกต่างออกไปจากของ Tang Yongtong เห็นว่าคัมภีร์สี่สิบสองบทถูกแปลออกมาเพียงครั้งเดียวเท่านั้น แต่ฉบับแปลครั้งแรกนั้นผ่านการถูกพัฒนาปรับปรุงสำนวนและคัดลอกต่อ ๆ มา ตั้งแต่สมัยจักรพรรดิฮั่นหมิงจนถึงจักรพรรดิฮั่นวันตอนต้น (漢 桓 帝 ค.ศ. 146-168) ซึ่งฉบับดั้งเดิมนั้นมีเพียงส่วนของ “ตัวพระสูตร” (經文) 42 บท เท่านั้น ต่อมาภายหลังราวสมัยสามก๊ก จึงถูกเติม “บทนำ” (經序) เข้ามา ส่วนผลงานฉบับของจื่อเซียนนั้นไม่ใช้การแปลคัมภีร์ใหม่อีกครั้ง แต่เป็นการพัฒนารูปแบบของพระสูตรใหม่ รวมทั้งเพิ่มเติมเนื้อหาของฝ่ายมหายานเข้าไป (Lan, 2003, pp. 153-154)

Lan Tian ให้เหตุผลว่าทฤษฎีของ Tang Yongtong ไม่สามารถอธิบายฉบับคัดลอกคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรในปัจจุบันที่มีโครงสร้างคัมภีร์แบ่งเป็น 2 รูปแบบอย่างชัดเจนได้ กล่าวคือ

แบบที่ 1 โครงสร้างคัมภีร์ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ “บทนำ” (經序) และ “ตัวพระสูตร” (經文) มีฉบับคัดลอกของพระปิฎกเกาหลี่ (高麗藏本) เป็นตัวแทน

แบบที่ 2 โครงสร้างคัมภีร์ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ “ส่วนนำ” (初序分) “ตัวพระสูตร” (正宗分) และ “ส่วนท้าย” (流通分) มีฉบับคัดลอกของจักรพรรดิเจินจง ยุคราชวงศ์ซ่งเหนือ (宋 真宗注) เป็นตัวแทน

ทั้งนี้ โครงสร้างคัมภีร์แบบ 3 ส่วนนั้น เป็นโครงสร้างของคัมภีร์แปลพระพุทธศาสนาในยุคหลัง ที่มีการพัฒนารูปแบบการแปลจนเป็นระบบแล้ว ทำให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า โครงสร้างคัมภีร์แบบ 2 ส่วน มีความเก่าแก่มากกว่าแบบ 3 ส่วน หากบอกว่าฉบับของจื่อเซียน คือฉบับที่ถูกสืบทอดต่อมาเป็นฉบับคัดลอกของจักรพรรดิเจินจง ก็จะสามารถอธิบายการมีอยู่ของโครงสร้างคัมภีร์แบบ 2 ส่วนได้ Lan Tian จึงสรุปว่าผลงานของจื่อเซียนที่ “ต่างจากฉบับที่พระภิกษุปะ-มาตังคะแปลเพียงเล็กน้อย” นั้น น่าจะเป็นงานการปรับแก้และแต่งเติมคัมภีร์ โดยตัดส่วนของบทนำ (經序) ออก แล้วเพิ่มส่วนนำ (初序分) และส่วนท้าย (流通分) เข้าไป ให้กลายเป็นรูปแบบของคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ภายหลังจากนั้น น่าจะมีผู้ที่นิยมคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรทั้งแบบที่ประกอบด้วย 2 ส่วนและ 3 ส่วน จึงถูกคัดลอกต่อ ๆ มาทั้ง 2 แบบ กลายเป็นรูปแบบของคัมภีร์ที่มีโครงสร้างแตกต่างกันชัดเจน 2 แบบในปัจจุบัน คือแบบที่เหมือนกับฉบับคัดลอกของพระปิฎกเกาหลี่ และแบบที่เหมือนกับฉบับคัดลอกของจักรพรรดิเจินจง (Lan, 2003, pp. 153-154)

กล่าวโดยสรุป ข้อพิพาทเรื่องสำนวนของคัมภีร์ที่มีความสละสลวย ไม่น่าจะเป็นงานแปลของพระชาวต่างชาติในยุคต้นนั้น ถูกตีตกไปด้วยหลักฐานที่ระบุว่าคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรมี 2 สำนวนแปล หรือมี 2 ฉบับปรับปรุง เพราะสำนวนภาษาที่สละสลวยเกิดจากการพัฒนาปรับปรุงของคนในยุคหลัง ไม่ใช่สำนวนภาษาแรกเริ่มของฉบับแปลดั้งเดิมโดย Tang Yongtong เป็นผู้นำเสนอทฤษฎีว่า “คัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรมี 2 สำนวนแปล” โดยสำนวนแปลแรกอาจเป็นสำนวนแปลของพระภิกษุปะ-มาตังคะและพระธรรมรัตน์ หรือเป็นสำนวนแปลของพระภิกษุชาวต่างชาติรูปอื่น แต่

สูญหายไปแล้ว ส่วนฉบับที่ยังหลงเหลืออยู่ในปัจจุบันนี้เป็นสำนวนแปลของท่านจื่อเซียนที่เป็นพระนักแปลผู้มีความเชี่ยวชาญในภาษาจีน ทำให้สำนวนภาษา มีความสละสลวยมากกว่างานแปลของพระต่างชาติในยุคแรก แต่ Lan Tian มีความเห็นว่าฉบับแปลดั้งเดิมนั้นถูกพัฒนาปรับปรุงสำนวน และคัดลอกสืบต่อมา ทำให้ฉบับคัดลอกที่หลงเหลือในปัจจุบันมีสำนวนภาษาที่สละสลวยกว่าการแปลของพระชาวต่างชาติในยุคต้น นอกจากนี้งานที่ท่านจื่อเซียนทำไม่ใช่การแปล แต่เป็นการปรับปรุงแบบโครงสร้างของคัมภีร์ ทำให้คัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรฉบับที่ถูกคัดลอกต่อมาถึงปัจจุบันปรากฏโครงสร้างคัมภีร์ที่แตกต่างกันถึง 2 รูปแบบ ดังนั้น การนำเรื่องสำนวนภาษาของคัมภีร์มาใช้เป็นหลักฐานในการพิพาทว่าคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรไม่ใช่คัมภีร์แปลในยุคราชวงศ์ฮั่น จึงถือเป็นการด่วนสรุปของผู้ที่ขาดการศึกษาประวัติศาสตร์พัฒนาการของคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตร

3. เนื้อหาของคัมภีร์

คัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรถูกกล่าวหาว่าเป็น “คัมภีร์ปลอม” (偽經) หมายถึงคัมภีร์ที่ไม่ได้มาจากการแปลคัมภีร์พระพุทธศาสนาภาษาของดินแดนตะวันตก แต่เป็นคัมภีร์ที่ชาวจีนเป็นผู้เรียบเรียงขึ้นเองในยุคหลัง แล้วนำมาอ้างว่าเป็นคัมภีร์แปล จาก 2 เหตุผลหลัก ได้แก่ 1) มีรูปแบบและแนวคิดคล้ายคลึงกับคัมภีร์ปรัชญาของจีน 2) มีแนวคิดของมหายานปะปนอยู่ แทนที่จะมีเพียงแนวคิดของพระพุทธศาสนายุคต้นเท่านั้น

1) มีรูปแบบและแนวคิดคล้ายคลึงกับคัมภีร์ปรัชญาของจีน

ประเด็นหลักที่ Liang Qichao นำมาอ้างว่าคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรเป็นคัมภีร์ที่เกิดจากการเรียบเรียงโดยชาวจีน และไม่มี ความเกี่ยวข้องอันใดกับจักรพรรดิฮั่นหมิงนั้น ใช้หลักฐานจากคัมภีร์สี่ได้ซานเป่าจี้ที่ระบุว่า

“บัญชีรายชื่อเก่าบันทึกว่า คัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรเป็นพระสูตรที่คัดลอกมาจากคัมภีร์ต่างชาติ (外國經抄) เดิมมาจากนิยายมหาสังฆิกะ [แต่]เลือกเพียงใจความสำคัญ [เพื่อ]ให้เข้าถึงสามัญชนทั่วไป มีความคล้ายคลึงกับคัมภีร์กัถ์ 18 บท” (แปลจาก T2034 49.49d16-18)¹⁵

Liang Qichao อ้างอิงเนื้อหาด้านบนที่บอกว่า “มีความคล้ายคลึงกับคัมภีร์กัถ์ 18 บท” แล้วสรุปว่าคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรไม่ได้เป็นคัมภีร์ที่มาจากการแปลคัมภีร์สันสกฤตทั้งฉบับมาเป็นภาษาจีน แต่มาจากการคัดเลือกเนื้อหาสำคัญในพระสูตรต่าง ๆ แล้วอ้างอิงรูปแบบของคัมภีร์กัถ์ (孝經) ซึ่งเป็นหนึ่งในคัมภีร์สำคัญของปรัชญาขงจื๊อ มาเรียบเรียงขึ้นเป็นคัมภีร์ใหม่ (Liang, 2001, p. 29) Tang Yongtong อ้างอิงหลักฐานเดียวกันมาหักล้างแนวคิดของ Liang Qichao บอกว่าถึงแม้คัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรจะไม่ได้มาจากการแปลคัมภีร์เพียงฉบับเดียว แต่ก็ไม่ใช่ผลงานที่เกิดจากการเรียบเรียงของชาวจีน คัมภีร์นี้น่าจะมีที่มาจากคัดเลือกแนวคิดสำคัญของพระพุทธศาสนาฝ่ายหินยาน เป็นที่มาของเนื้อหาที่ระบุว่า “คัดลอกมาจากคัมภีร์ต่างชาติ” (外國經抄) เนื่องจากคัมภีร์นี้ประกอบด้วยเนื้อหาจากพระสูตรสั้น ๆ 42 ท่อน จึงได้ชื่อว่า “สี่สิบสองบท” (四十二章) อีกประการหนึ่ง Tang Yongtong ก็เห็นว่าแท้จริง

¹⁵ เนื้อความต้นฉบับ 《舊錄》云：本是外國經抄，元出大部，撮要引俗，似此《孝經》一十八章。

แล้ว แนวคิดที่เป็นหลักธรรมพื้นฐานของปรัชญาจีนนั้น อาจจะไม่มีความแตกต่างจากหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ตั้งเดิมมากนัก อีกทั้งปรัชญาจีนในยุคหลังก็ค่อย ๆ ซึมซับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนา ดังนั้น การที่จะบอกว่ามีแนวคิดที่คล้ายคลึงกัน ก็อาจไม่ใช่เรื่องแปลกแต่ประการใด (Tang, 2008, pp. 23-24; p. 32)

2) มีแนวคิดของฝ่ายมหายานปะปนเข้ามา

ข้อพิพาทเรื่องเนื้อหาของคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรอีกประเด็นหนึ่งที่ถูกหยิบยกขึ้นมา คือเรื่องของเนื้อหาที่มีแนวคิดของมหายานและของพระพุทธศาสนานิกายเซนปะปนเข้ามา แทนที่จะมีเพียงแนวคิดของฝ่ายหินยาน หรือแนวคิดของพระพุทธศาสนาตั้งเดิมเพียงเท่านั้น เนื่องจากมีหลักฐานระบุชัดเจนว่า แนวคิดของพระพุทธศาสนา มหายานเพิ่งเริ่มเข้ามาในจีน ในสมัยของพระโลกเชษฐ หรือราชวงศ์จิ้น (漢 靈 帝 ค.ศ. 168-189) ระหว่างปี ค.ศ. 178-189 ไปแล้ว (T2059 50.324b15) Liang Qichao ยกประเด็นที่คัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรมีเนื้อหา ของทั้งพระพุทธศาสนาฝ่ายหินยานและมหายานปะปนกันมาใช้เป็นอีกเหตุผลที่บ่งบอกว่า เป็นคัมภีร์ปลอม ถูกเรียบเรียงขึ้นโดยชาวจีนในยุคหลัง ไม่ใช่คัมภีร์แปลจากภาษาสันสกฤตในยุคราชวงศ์จิ้น (Liang, 2001, p. 29)

ก่อนจะอภิปรายข้อพิพาทนี้ ต้องทราบเรื่องความแตกต่างของฉบับคัดลอกของคัมภีร์นี้ก่อน คัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรฉบับที่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบันมีมากกว่า 10 ฉบับคัดลอก แต่หากเปรียบเทียบความแตกต่างของเนื้อหาในคัมภีร์ อาจแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ที่มีฉบับตัวแทน ได้แก่ 1) ฉบับคัดลอกเกาหลี่ (高麗藏本) 2) ฉบับคัดลอกจักรพรรดิเจินจง ยุคราชวงศ์ซ่งเหนือ (宋真宗注本) และ 3) ฉบับคัดลอกที่นิยมใช้แพร่หลาย ถือเอาฉบับศูนย์สลักคัมภีร์แห่งเจียงเป่ย์ (江北刻經處本) เป็นตัวแทน¹⁶

Lan Tian ได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรจาก 3 ต้นฉบับตัวแทนเหล่านี้ ผลสรุปที่ได้พบความแตกต่างทั้งในด้านของโครงสร้างคัมภีร์และด้านเนื้อหา สำหรับด้านโครงสร้างคัมภีร์นั้น มีเพียงฉบับคัดลอกของเกาหลี่ที่ใช้โครงสร้างที่ประกอบด้วย “บทนำ” (經序) และ “ตัวพระสูตร” (經文) แต่อีก 2 ฉบับ ใช้โครงสร้างที่ประกอบด้วย “ส่วนนำ” (初序分) “ตัวพระสูตร” (正宗分) และ “ส่วนท้าย” (流通分) ที่แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการด้านรูปแบบของคัมภีร์พระพุทธศาสนาในยุคหลัง จึงสามารถสรุปได้ว่าฉบับคัดลอกของเกาหลี่มีความเก่าแก่กว่าฉบับคัดลอกของจักรพรรดิเจินจง และฉบับคัดลอกของศูนย์สลักคัมภีร์แห่งเจียงเป่ย์ สำหรับด้านเนื้อหาคัมภีร์นั้น การเริ่มต้นและปิดท้ายในแต่ละบทของฉบับคัดลอกของเกาหลี่ และฉบับคัดลอกของจักรพรรดิเจินจงแตกต่างกันไม่มาก แต่ฉบับคัดลอกของศูนย์สลักคัมภีร์แห่งเจียงเป่ย์มีการจัดแบ่งบทแตกต่างจาก 2 ฉบับแรกมาก อีกประการหนึ่ง เนื้อหาของฉบับคัดลอกของเกาหลี่มีความเรียบง่ายมากที่สุด ต่างจากฉบับคัดลอกของจักรพรรดิเจินจง และฉบับคัดลอกของศูนย์สลักคัมภีร์แห่งเจียงเป่ย์ ที่มีเนื้อหาของแนวคิดพระพุทธศาสนามหายานและเซนเพิ่มเติมเข้ามาเป็นจำนวนมาก (Lan, 2003, pp. 151-154) ผลการเปรียบเทียบต้นฉบับของ Lan Tian นี้ ทำให้ได้ข้อสรุปชัดเจนว่ามีการเพิ่มเติมเนื้อหาในคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรตามยุคสมัย ซึ่งเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนามหายานนั้น เป็นเนื้อหาที่ถูกเพิ่มเติมเข้ามาในภายหลัง ไม่ใช่เนื้อหาตั้งเดิมของตัวพระสูตรสี่สิบสองบท

¹⁶ การแบ่งฉบับคัดลอกออกเป็น 3 กลุ่มนี้ อ้างอิงตามงานวิจัยของ Lan Tian (Lan, 2003, pp. 151-153) หากอ้างอิงตามงานวิจัยของ Yang Weizhong (楊維中) จะแยกฉบับที่แตกต่างกันได้เป็น 5 ฉบับ ศึกษาเพิ่มเติมได้ใน Yang, 2016, pp. 83-89.

นอกจากนี้ Tang Yongtong ได้วิพากษ์ข้อสรุปของ Liang Qichao ที่บอกว่าคัมภีร์นี้มีแนวคิดของฝ่ายมหายาน ว่าไม่ได้ศึกษาประวัติความเป็นมาของคัมภีร์แล้วด่วนสรุปว่าเป็นคัมภีร์ปลอม เพราะตามเนื้อหาในฉบับคัดลอกของเกาหลี่ที่ถือเป็นฉบับเก่าแก่ที่สุดนั้น ไม่มีแนวคิดของฝ่ายมหายานแต่อย่างใด หากศึกษาลงในรายละเอียดจะพบว่า แนวคิดของคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรฉบับดั้งเดิมมีแนวคิดที่เรียบง่าย ตรงกับคัมภีร์ของฝ่ายบาลีและคัมภีร์พระพุทธศาสนาจีน แต่ฉบับที่นิยมใช้แพร่หลาย (ฉบับคัดลอกของศูนย์สลักคัมภีร์แห่งเจียงเป่ย์ หรือฉบับคัดลอกของโส่วซู่ยฺ ยุคซ่ง (宋 守遂注)) ถึงเป็นฉบับที่ถูกชาวจีนรุ่นหลังเพิ่มเติมแนวคิดมหายานแบบเซน และปรัชญาของเหลาจื๊อ (老子) จวงจื๊อ (莊子) เข้าไป (Tang, 2008, pp. 28-32)

หลักฐานเพิ่มเติมที่ช่วยสนับสนุนทฤษฎีของ Lan Tian และ Tang Yongtong มาจากสลักหินคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรยุคซ่ง (ค.ศ. 1156) ที่ทางโจวระบุว่า “พระกาศยปะ-มาตังคะและพระธรรมรัตน์เป็นผู้แปลคัมภีร์ออกมาก่อนในภายหลังจื่อเยวี่ยนจึงได้ทำการเสริมแต่งเนื้อหา และลั่วเหยียน ได้ทำการเพิ่มบทในภายหลัง” (แปลจากข้อความที่อ้างอิงจาก Han, 2008, pp. 182-190) ¹⁷ ทั้งนี้ พระจื่อเยวี่ยน (智圓 ค.ศ. 976-1022) เป็นพระมหายานนิกายเทียนไท่ที่ได้รับอิทธิพลจากเซน ทำให้เนื้อหาคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรที่ถูกแต่งเติมเนื้อหาเพิ่มเติมนั้นปรากฏหลักธรรมของพระพุทธศาสนามหายานนิกายเซนประกอบอยู่ด้วย ส่วนลั่วเหยียน (駱偃) นั้น เป็นนักการปกครองที่มีความสามารถทางอักษรศาสตร์ ที่น่าจะมีส่วนช่วยพระจื่อเยวี่ยนในการแต่งบทกลอนและอธิบายเพิ่มเติม ดังนั้นมีความเป็นไปได้อย่างมากว่าเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนามหายานและนิกายเซนในคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตร เป็นส่วนที่ถูกเพิ่มเติมเข้ามาในภายหลัง จึงไม่อาจใช้เป็นเหตุผลในการปฏิเสธความมีอยู่หรือเนื้อหาดั้งเดิมของคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรในยุคแรก ก่อนที่ท่านจื่อเขียนจะมาทำการปรับปรุงและเรียบเรียงใหม่ได้

แนวคิดของ Tang Yongtong ที่ว่าคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรฉบับดั้งเดิมมีหลักธรรมตรงกันกับของพระพุทธศาสนายุคต้นนั้น ได้รับการสนับสนุนจากงานวิจัยของพระมหาอานนท์ อานนโท ที่ทำการศึกษาเปรียบเทียบคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรฉบับคัดลอกของพระมหาปิฎกโทโซ (ปริวรรตจากฉบับคัดลอกของเกาหลี่) กับเนื้อหาในพระสูตรฝ่ายบาลี พบว่าในจำนวน 42 บทของคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรนั้น มีถึง 31 บทที่มีเนื้อหาเทียบเคียงได้กับคัมภีร์บาลี เช่น มหาปริณิพพานสูตร นิสสัย 4 ทสกัมมปถสูตร ทักขิณาวิภังคสูตร เกสปุตตสูตร (กาลามสูตร) ปฐมมรณัสสติสูตร และธรรมบท เป็นต้น (พระมหาอานนท์ อานนโท, 2564, น. 109-157) ข้อสรุปนี้ชี้ให้เห็นว่าเนื้อหาในคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรที่ตรงกันกับในพระสูตรบาลีนั้น เป็นเนื้อหาที่สามารถสืบย้อนกลับไปได้ถึงแนวคิดของพระพุทธศาสนาดั้งเดิม ¹⁸ โดยมีอัตราส่วนถึง 73 เปอร์เซ็นต์โดยประมาณ ทำให้เห็นว่าข้อพิพาทที่ว่าคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรเป็นคัมภีร์ปลอมที่เกิดจากการคัดลอกแนวคิดของปรัชญาจีนมารวบรวมเป็นคัมภีร์ใหม่นั้นไม่น่าหนักมากพอ

การอภิปรายผล

¹⁷ เนื้อความต้นฉบับ 迦葉、竺法譯於前，智圓訓於中，駱偃序於後。(杭州六和塔現存有南宋紹興二十九年石刻《四十二章經》)

¹⁸ งานวิจัยเปรียบเทียบคัมภีร์ 2 สายการสืบทอด ซึ่งในที่นี้คือคัมภีร์แปลจีนโบราณและคัมภีร์บาลีของฝ่ายเถรวาท หากมีเนื้อหาที่ตรงกัน ในทางทฤษฎีถือว่ามีความเป็นไปได้สูงที่จะเป็นคำสอนตั้งแต่ครั้งพุทธกาล (พระมหาพงศ์ศักดิ์ ฐานิโย, 2559, น. 1-33)

จากหลักฐานที่แสดงข้างต้นทำให้เห็นว่า ประเด็นข้อพิพาทเรื่องคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรเป็นคัมภีร์ปลอมนั้น มาจากข้อสงสัยของตำนานที่เกี่ยวข้องกับการเข้ามาของคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรในจีน รวมไปถึงหลักฐานเรื่องสำนวน ภาษาที่มีความสละสลวยมากเกินไปกว่าความสามารถทางภาษาจีนของพระภิกษุชาวต่างชาติในยุคแรก ๆ และเรื่อง เนื้อหาของคัมภีร์ที่มีแนวคิดของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน แนวคิดแบบเซน และแนวคิดของปรัชญาจีนแทรกอยู่ ปัญหาเหล่านี้ถูกตีตกไปจากหลักฐาน 2 ส่วน คือ 1) หลักฐานจากคัมภีร์ที่บันทึกเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ต่าง ๆ ทั้งที่เป็นคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา และคัมภีร์บันทึกประวัติศาสตร์ของทางราชการ 2) หลักฐานจากการวิเคราะห์ เปรียบเทียบฉบับคัดลอกต่าง ๆ ของคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตร ทั้งทางด้านโครงสร้าง สำนวนภาษา และเนื้อหาของคัมภีร์

จากการสืบค้นหลักฐานบันทึกเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ต่าง ๆ สรุปได้ว่า ความเชื่อตามตำนานความฝันของจักรพรรดิอันหมิง ระบุว่าคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรถูกแปลขึ้นตั้งแต่รัชสมัยของจักรพรรดิอันหมิง คือในช่วง ค.ศ. 57-75 แต่ยังขาดหลักฐานยืนยันข้อเท็จจริงนี้ เนื่องจากมีหลักฐานจากบางบันทึกที่ระบุไม่ตรงกัน เช่น ปัญหาเรื่องชื่อของผู้นำคณะทูตเป็น “จางเชียน” หรือ “ชายอิน” เป็นต้น แต่เมื่ออาศัยหลักฐานจากบันทึกทางประวัติศาสตร์อื่น ๆ ประกอบ จะสามารถสืบย้อนเวลากลับไปได้ไกลที่สุดเพียงแคยุคของท่านเซียงข่าย ที่นำมาอนุมานได้ว่าคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรเกิดการถ่ายทอดแพร่หลายตั้งแต่ก่อน ค.ศ. 166 แล้วเท่านั้น แต่ช่วงเวลานี้ก็ยังอยู่ในช่วงของยุคราชวงศ์ฮั่น ไม่ใช่ยุคหลังจากนี้

จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบฉบับคัดลอกต่าง ๆ ของคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตร สรุปได้ว่า ฉบับคัดลอกคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรถูกพัฒนาปรับปรุงและคัดลอกต่อมาตามยุคสมัย โดยมีข้อสันนิษฐานจากนักวิชาการหลายท่าน ระบุว่า คัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรฉบับแปลในยุคราชวงศ์ฮั่น ซึ่งเป็นฉบับดั้งเดิมที่แปลโดยพระภิกษุชาวต่างชาติ (อาจเป็นพระภิกษุปะ-มาตังคะหรือพระธรรมรัตน์ะ ยังไม่สามารถสรุปได้ เพราะมีหลักฐานไม่เพียงพอ) ได้สูญหายไปแล้ว อาจมีสาเหตุมาจากภาษาที่แปลไม่สละสลวย ทำให้ไม่ได้รับความนิยมในการท่องจำหรือคัดลอกสืบทอด หรืออาจถูกทำลายไประหว่างเหตุการณ์จลาจลและการย้ายเมืองในสมัยราชวงศ์ฮั่น แต่ฉบับที่ถูกปรับปรุงโดยท่านจื่อเชียนมีสำนวนภาษาสละสลวยมากกว่า จึงได้รับความนิยมและถูกคัดลอกสืบทอดมา หลักฐานสนับสนุนเพิ่มเติมระบุว่า คัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรฉบับคัดลอกที่ได้รับความนิยมแพร่หลายนั้น ถูกเพิ่มเติมเนื้อหาของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานและแนวคิดปรัชญาจีนเข้าไป แต่ฉบับคัดลอกของเกาหลีที่มีความใกล้เคียงกับฉบับดั้งเดิมมากกว่านั้น มีแนวคิดใกล้เคียงกับคัมภีร์พระพุทธศาสนาฝ่ายบาลีมาก ทำให้สามารถสรุปได้ว่าคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรฉบับดั้งเดิม เป็นคัมภีร์ที่รวบรวมแนวคิดสำคัญหลักของพระพุทธศาสนาดั้งเดิมเอาไว้จริง โดยที่ยังไม่มีแนวคิดของฝ่ายมหายานปรากฏอยู่ ซึ่งหลักธรรมสำคัญเหล่านี้พระภิกษุชาวต่างชาติที่เป็นผู้รวบรวมน่าจะเห็นว่าเป็นหัวใจสำคัญและเป็นเนื้อหาเบื้องต้นที่เหมาะสมกับคนใหม่ที่ไม่เคยรู้จักพระพุทธศาสนามาก่อน

ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยชิ้นนี้ได้ข้อสรุปจากการเรียบเรียงและวิเคราะห์หลักฐานคัมภีร์เท่าที่ที่ค้นพบในปัจจุบัน ในอนาคตหากมีการค้นพบหลักฐานอื่นที่มีน้ำหนักมากกว่า อาจทำให้ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับอายุ สำนวน และเนื้อหาของคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรที่ชัดเจนกว่านี้

องค์ความรู้ที่ได้รับจากงานวิจัย

1. จากการศึกษาวิเคราะห์ประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้อง พบว่ามีหลักฐานที่น่าเชื่อถือ สามารถสืบย้อนช่วงอายุของคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรฉบับดั้งเดิมกลับไปได้ถึงยุคราชวงศ์ฮั่น คือประมาณ ค.ศ. 166
2. จากการศึกษาพัฒนาการของฉบับคัดลอกคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรด้านสำนวนภาษา พบว่าฉบับคัดลอกที่พบในปัจจุบันมีสำนวนภาษาที่แตกต่างจากฉบับดั้งเดิม ดังนั้นประเด็นปัญหาเรื่องสำนวนภาษาไม่อาจนำมาพิพาทความเก่าแก่ของคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรฉบับดั้งเดิมได้
3. จากการศึกษาพัฒนาการของฉบับคัดลอกคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรด้านเนื้อหา พบว่าฉบับคัดลอกที่ได้รับความนิยมแพร่หลายนั้น ถูกเพิ่มเติมแนวคิดของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานและปรัชญาจีนเข้าไป ในขณะที่ฉบับคัดลอกของเกาหลีที่มีความใกล้เคียงกับต้นฉบับดั้งเดิมมากกว่านั้น มีแนวคิดเหมือนกับคัมภีร์พระพุทธศาสนาเดิม และไม่พบแนวคิดของมหายานหรือปรัชญาจีนแต่ประการใด

อักษรย่อ

T Taisho Tripitaka Publication Association (Taishō Issaikyō Kankō kai 大正一切經刊行會). (1962). *Taishō Revised Tripiṭaka (Taishō Shinshū Daizōkyō)* 大正新脩大藏經 Vol. 17, 50, 52, 55. Tokyo: Taishō Issaikyō Kankōkai.

คัมภีร์จีนฉบับ Taishō Shinshū Daizōkyō จะระบุ เล่มที่.หน้า.แถว เลขบรรทัด เช่น T01.251.b14-23 คือ เล่มที่ 1 หน้าที่ 251 แถว b (แถวกลาง) บรรทัดที่ 14-23

เอกสารอ้างอิง

- พระมหาพงศ์ศักดิ์ ฐานิโย. (2559). การวิจัยเชิงคัมภีร์: กรณีศึกษา “อัมมจักกัปปวัตตนสูตร”. *ธรรมธาราวารสารวิชาการทางพระพุทธศาสนา* 2(1), 1-33.
- พระมหาอานนท์ อานนโท. (2564). *คัมภีร์ 42 บท ปฐมคัมภีร์พระพุทธศาสนาพากย์จีน*. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์การแปลคัมภีร์พระพุทธศาสนาไทย-จีน มูลนิธิพุทธรังษี.
- เมธี พิทักษ์ธีระธรรม, ปิยาภรณ์ ว่องวรารากร, และ พรพิมล ศรีหมอก. (2563). ชีวประวัติพระคังเซียงฮยู่ ในคัมภีร์เกาเจิงจ้วนแปล (1): การอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุของพระคังเซียงฮยู่ ในรัชสมัยพระเจ้าซุนกวน ยุคสามก๊ก. *วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย* 27(2), 104-138.
- วิไลพร สุจริตธรรมกุล, เมธี พิทักษ์ธีระธรรม, และ ประภากร พนัสดิษฐ์. (2565). รายงานการวิจัยเรื่อง “การถอดความและการศึกษาวิเคราะห์ชีวประวัติพระสมณะบนเส้นทางสายไหม: กรณีศึกษาคัมภีร์เกาเจิงจ้วนในหมวดพระผู้แปลคัมภีร์พระพุทธศาสนาตั้งแต่ยุคราชวงศ์ฮั่นถึงราชวงศ์เว่ย.”.
- Xu Weijie and Jiang Nannan. (2564). “การเรียนรู้” ในการเรียนการสอนวิชาการแปลไทย-จีน กรณีศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการสื่อสารภาษาไทยเป็นภาษาที่สอง มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ. *ศิลปศาสตร์ปริทัศน์*, 16(2), 18-29.

- Chen, Y. (陳垣). (1978). 陳援菴先生來書. 台北: 大乘文化出版社.
- Fang, L. (方立天). (2001). 中國佛教簡史. 北京: 宗教文化出版社.
- Han, J. (韓劍英). (2008). “宋初孤山智圓《四十二章經》正義.” 佛學研究. 182-190.
- Hu, S. (胡適). (1978). “《四十二章經》考.” 現代佛教學術叢刊. 台北: 大乘文化出版社.
- Lan, T. (蘭天). (2003). “《四十二章經》版本考釋.” 人文雜誌 (05), 151-154.
- Liang, Q. (梁啟超). (1978). “《四十二章經》辨偽.” 現代佛教學術叢刊. 台北: 大乘文化出版社.
- Liang, Q. (梁啟超). (2001). 佛學研究十八篇. 上海: 上海古籍出版社.
- Lu, C. (呂澂). (1978). “《四十二章經》的抄出年代.” 現代佛教學術叢刊. 台北: 大乘文化出版社.
- Maspero, H. (1910). Le songe et l'ambassade de l'empereur Ming, étude critique des sources. *BEFEO* X. 95-130.
- Taiwan great diary. [cited 2022, July 2]. Retrieved from https://twgreatdaily.com/gAlaqW4BMH2_cNUgyiMk.html.
- Tang, Y. (湯用彤). (1997). 漢魏兩晉南北朝佛教史. 北京: 北京大學出版社.
- Tang, Y. (湯用彤). (2008). 漢魏兩晉南北朝佛教史. 武漢: 武漢大學出版社.
- Taisho Tripitaka Publication Association (Taishō Issaikyō Kankōkai 大正一切經刊行會). (1962). *Taishō Revised Tripiṭaka (Taishō Shinshū Daizōkyō 大正新脩大藏經)* Vol. 17, 50, 52, 55. Tokyo: Taishō Issaikyō Kankōkai.
- Wang, W. (王維誠). (1978). 《四十二章經》道安經錄闕載原因. 台北: 大乘文化出版社.
- Yang, W. (楊維中). (2016). “《四十二章經》新考.” 佛教研究 (2), 83-89.